

Projektbeskrivning utvärdering av Prevention i Skolan (PS) för grundskolorna år 4-9

Bakgrund

Samtidigt som skolan är den plats där barn och ungdomar tillbringar en stor del av sin tid, brottas många skolor idag med erfarenheter av dåligt skolklimat, mobbning, och skolka (Karlberg & Sundell, 2004; Sundell, El-Khoury & Månsson, 2005; Collin, El-Khoury & Sundell, 2005). Grundskolan är en naturlig plats att intervensera om man vill påverka unga människors utveckling i positiv riktning, dock saknas vetenskaplig evidens för merparten av det förebyggande arbetet i svenska skolor (Sundell & Forster, 2005).

Mot denna bakgrund utvecklades PS - Prevention i Skolan - ett forskningsbaserat, primärpreventivt flerkomponentsprogram - inom FoU enheten inom Stockholms Stad under ledning av docent Knut Sundell. Utvecklingsarbetet ägde rum under 2005-2007 i samarbete med fyra grundskolor, och finansierades av Kompetensfonden, Stockholms Stad. PS utgår från den lagstiftning och de förordningar som styr den svenska grundskolan, främst förordningarna från 20060701, vilka föreskriver rutiner för frånvaroregistrering och skriftliga ordningsregler. Ytterst är det skolledarens ansvar att dessa förordningar realiserar på skolorna.

Programmet är teoretiskt och empiriskt grundat i kunskap om organisationers beredskap till förändring och implementering av nya metoder (Rogers, 2003), om risk- och skyddsfaktorer för barns och ungdomars utvecklande av framtida problembeteenden enligt Brounstein m fl (2001), social kontrollteori (Loeber m fl, 1998) och inlärningsteoretiska principer som positiv förstärkning (beröm, uppmuntran), samt utsläckning (ignorering av icke-önskade beteenden), för att öka sannolikheten att önskade beteenden upprepas i framtiden.

Utvärderingar av liknande flerkomponentsprogram har visat på goda effekter i USA (Fray, 2002; Smolkowski, Biglan & Barrera, et al., 2005) och Norge (Sörlie & Ogden, 2007; Sörlie, 2000). I den senare av de norska studierna såg man lovande effektstorlekar (Cohen's d) för problembeteenden i skolan (ES=.59), problembeteenden i klassrummet (ES=.49), och klassrumsklimat (ES=.43) (Sörlie & Ogden, 2007).

Syfte och målgrupp

PS riktar sig till grundskolor år 4-9 och syftar i sitt basutförande till varaktig förbättring av skolans värderingssystem, skol- och klassrumsklimat, och föräldrasamverkan. De tillämpade "valbara" programkomponenterna syftar till minskat skolka och mobbning, samt minskat användande av tobak, alkohol och narkotika hos elever i målgruppen.

Programinnehåll

PS består av tre delar/faser, där skolan arbetar under handledning av en extern PS-konsult. Fas nr 1 innefattar inledande samtal och föreläsningar om PS-programmets vetenskapliga grund, en enkätundersökning till elever och personal som ligger till grund för utvärdering och återkoppling gällande skolans behov och motivation till förändring, samt förankring och skapandet av en styrgrupp på skolan, som fortsättningsvis äger och driver frågan i dialog med PS-konsulten. När Fas 2 inleds innebär detta att skolan tagit beslutet att engagera sig i PS och

därmed fortsätta med Basprogrammet, vilket innefattar framtagandet av gemensamma normer, en praktiskt orienterad utbildning i positivt ledarskap för skolans personal, samt start av ett Föräldraforum (Föräldramöte 1 gg/termin) för att involvera föräldrarna i arbetet med de framtagna normerna. Del 3 innebär att skolan arbetar vidare med de områden där man i den tidigare enkätundersökningen identifierade behov av insatser; i PS finns moduler för tillämpning av basprogrammet inom områdena prosociala aktiviteter, mobbning, skolk, tobak, alkohol och narkotika. De fyra modulerna beskrivs kort nedan:

Prosociala aktiviteter handlar om att utveckla samhörighet och lojalitet inom gruppen och elevernas sociala färdigheter. Exempel på programaktiviteter är att införa parallella elevråd som involverar fler elever, och att konkret fördela ansvaret för den egna fysiska miljön.

Arbete mot mobbning är baserat på Dan Olweus (1991) program, vilket funnits ge effekt i flera tidigare studier (Olweus, 1994; Bauer m fl, 2007).

Arbete mot skolk innefattar att skolan formulerar tydliga förväntningar om närvaro under lektionerna och förmedlar dessa till eleverna, samordning med hemmet genom regelbunden återkoppling angående elevernas närvaro, uppmuntran av närvaro i klassrummet, effektiv närvaroregistrering, samt snabb och konsekvent reaktion på skolk.

Arbete mot ANT - alkohol, narkotika och tobak, där målet är att skjuta upp alkoholdebuten, begränsa tobaksrökningen, och helt förhindra användandet av andra droger. Arbetet involverar eleverna, lärare, och föräldrar. Elevarbetet genomförs under fyra dubbelktioner med hemuppgifter, och föräldrasamarbetet har som mål att motivera föräldrar att uppmuntra sina barn att delta i meningsfulla fritidsaktiviteter, att göra föräldrar mer restriktiva till normbrott (framförallt alkoholdrickande), att hjälpa föräldrarna att komma till gemensamma överenskommelser när det gäller ANT, samt att öka föräldrars och barns positiva samvaro. Föräldrarbetet grundas till stor del på de principer som formulerats av forskare i Örebro Preventions Program (ÖPP; Koutakis, Stattin & Kerr, in press).

Nyttan med studien

Även om komponenterna i PS är teoretiskt och empiriskt grundade, och även om liknande program har visat på lovande resultat i ett annat nordiskt land (Sörlie & Ogden, 2007), har effekterna av programmet i svenska skolor ännu inte studerats. Eftersom skolor vanligtvis använder endast ett program åt gången, stänger användandet av ineffektiva interventioner ute de som kunde ge större effekter för barns och ungdomars utveckling. Av resursmässiga och etiska skäl är det således av stor vikt att de skolprogram som används och sprids i svenska skolor har en god forskningsgrund. Programmet är dessutom inte tidigare använt i svenska skolor och vi vet således heller ingenting om hur det tas emot i den tänkta användargruppen.

Studiens syfte och frågeställningar

Det primära syftet med föreliggande studie är att undersöka programeffekter av PS på dess målområden. Ett andra, lika viktigt syfte, är att studera hur programmet tas emot i svenska skolor (implementeringsaspekter). Sålunda undersöks effekter av PS på skolors upprättande och tydliggörande av normer och policier, prosociala aktiviteter, användning av uppmuntran och belöningar i undervisningen, skolklimate, klassrumsklimat, elevers mobbning, skolk, samt

användning av tobak, alkohol och narkotika. Följande huvudsakliga frågeställningar kommer adresseras:

1) Skiljer sig ungdomar och lärare i skolor som tagit del av PS, från ungdomar och lärare i skolor som inte tagit del av PS, när det gäller användande av prosociala aktiviteter, positiv uppmärksamhet och belöningar i klassrumsarbetet, skolklimat, klassrumsklimat, elevers mobbning, skolk, samt användning av tobak, alkohol och narkotika?

2) Hur tas programmet emot bland skolledare och lärare? Vilka skolfaktorer påverkar utfall? Vilken betydelse har motivation till förändring hos organisationen vid studiestarten?

Genomförande

Design

Studien kommer anläggas med en kluster-randomiserad design, där skolor slumpvis allokeras till PS eller kontrollgrupp. Förmätningen slås samman med den enkätundersökning som görs som en del av PS programmet, innan randomisering och programstart, och uppföljningsmätningar görs 1 och 2 år efter programstart. Även om enkäten ges till alla årskurser på skolan som en del av interventionen, kommer studien inkludera 150 ungdomar/skola i årskurserna 5-7 (2 klasser i varje årskurs). Dessa årskurser väljs eftersom vi behöver ha ungdomarna kvar på skolan i 2 år för att fånga upp dem vid uppföljningsmätningen.

Urval av skolor

Med hjälp av skolverkets skolregister identifieras kommunala och fristående år 4-9 skolor i Stockholms län och närliggande län. Utskick med information och förfrågan om medverkan (Bilaga 4) utgår till skolor under hösten 2008. Inklusionskriterier för skolor är a) år 4-9 finns på skolan med minst två klasser i varje årskurs 5-7 b) skolan har som uttalat mål att varaktigt minska problembeteenden och skapa en stödjande inlärningsmiljö c) skolledningen är villig att delta i ett förändringsarbete d) en majoritet bland personalen är för ett förändringsarbete e) det finns en villighet att använda/omfördela resurser för att prioritera förändringsarbetet f) skolan medverkar inte i andra pågående vetenskapliga forskningsprojekt samt g) skolan är villig att delta i utvärderingen och dess förutsättningar.

Förankring av studien

Efter en skolas anmälan gör forskningspersonal ett besök på skolan, för att genom samtal med skolledare och personal försäkra sig om att inklusionskriterierna är uppfyllda och medverkan förankrad. Skolor som lottas till kontrollgrupp erhåller en summa pengar (ca 20 tkr) att fritt disponera för skolans/de medverkandes bästa, och de förbinder sig att inte använda PS under den tid studien pågår. Eftersom implementeringen av programmet endast kan ske från Preventionscentrum Stockholms Stad (Precens), blir den senare delen inget problem.

A priori estimering av statistisk power

Faktorer som påverkar power i den föreliggande studien är bl a alphanivån, klusterstorleken (=antal elever inom varje skola), den förväntade effektstorleken, hur många nivåer data återspeglar (i det här fallet tre nivåer - individer, klasser, skolor), hur många mätningar man gör, korrelationen inom individer mellan mätningar, och variansen inom och mellan kluster på varje nivå relativt den totala variansen. Sampelstorlek för den här studien har uppskattats dels genom "handräkning" enligt formeln " $\text{antal individer givet randomisering på individnivå} \times 1 + (m-1) \times \text{ICC}$ ", där m är klusterstorleken och ICC är intraklusterkorrelationskoefficienten för skola, och dels via ett program för powerberäkning vid flernivåstudier (Optimal Design). Eftersom vi inte kan räkna exakt utifrån de förutsättningar som gäller för den planerade studien vare sig med handräkning eller i programmet, räknar vi med medelvärdet av de antal som erhålls med dessa två metoder, när vi räknat så nära den planerade studien som möjligt.

Givet en alphanivå på .05, interklusterkorrelationskoefficienter på 0.05 för skola och 0.10 för klass, klusterstorlek 25 med 6 kluster/klasser i varje skola, effektstorlek (Cohen's d) på 0.25, 3 mätningar, test-retest korrelation på 0.3, samt non-sphericity correction på 0.75, uppskattas 26 skolor ge en power på 80%.

Som inledningsvis nämndes skall det dock noteras att man i den första effektstudien av det norska skolprogrammet PALS registrerade lovande effektstorlekar (.43-.59) trots att man använde ett mycket mindre antal skolor ($n=8$). Om rekryteringen blir svår till den föreliggande studien, kommer vi således studera effektstorlekar samt implementeringsaspekter även med ett mindre antal skolor.

Utfallsvariabler

Studerade utfallsvariabler är elevers, lärares och föräldrars självrapportering av klassrumsklimat, skolklimat (normer, prosociala aktiviteter, positiv uppmärksamhet, skolanknytning, klassrumsarbete, samarbete hem och skola, miljön), närvaroregistrering och skolk, mobbning, tobak, alkoholkonsumtion, berusningstillfällen, narkotika, normbrytande beteenden och kriminalitet, kamratrelationer, sociala färdigheter, föräldrars attityd och till och regler för ungdomars drickande och fritidsaktiviteter. Instrument med god validitet och reliabilitet kommer prioriteras. Även mer objektiva typer av data som betyg och frånvarorapporter kommer att efterfrågas vid uppföljningsmätningarna.

Tidsplan

Rekrytering av skolor påbörjas under hösten 2008, baslinjemätning och randomisering görs med rekryterade skolor tidigt under vintern 2009, varefter rekryteringen fortsätter att ske löpande under det första halvåret samma år. Uppföljningsmätningar sker efter 1 respektive 2 år, dvs under januari-juni 2010 och 2011.

Rapportering av resultat

Publicering av resultat sker i rapportform och i refereegranskade vetenskapliga tidskrifter under studiens gång samt efter avslutad datainsamling.

Etiska aspekter

I studiens planering och genomförande kommer nationella etiska kommittéers riktlinjer följas, och en ansökan kommer skickas in till regional etikprövningskommitté innan studiestart.

Projektorganisation

En forskningsassistent/doktorand kommer att rekryteras till projektet på heltid för att under handledning arbeta med administrering av enkäter, utskick, kontakter med skolorna, inhämtning, sammanställning och analys av data. Ett informellt kontaktnät, bestående av forskare med lång erfarenhet av longitudinella data, har knutits under tidigare och pågående studier.

Implementeringen av PS i de skolor som randomiserats till interventionsgrupp kommer skötas av Preventionscentrum Stockholm Stad (Precens), som även kommer ansvara för den fortsatta spridningen av programmet, givet att det visar sig ha positiva effekter.

Budget

Budget specificeras i kommande avtal med finansiären Utvecklingscentrum för barns psykiska hälsa, Socialstyrelsen, och innefattar primärt forskarlön på deltid samt forskningsassistent på heltid under fyra år. Andra kostnader är tryck och scanning av enkäter, extrapersonal för enkätadministrering, tolkkostnader, driftskostnader, samt programkostnader.

Referenser

Bauer, N.S., Lozano, P., & Rivara, F.P. (2007). The effectiveness of the Olweus bullying prevention program in public middle schools: A controlled trial. *Journal of Adolescent Health, 40*, 266-274.

Brounstein, P.J., Zweig, J.M., & Gardner, S. E. (2001). Science based substance abuse prevention: a guide. http://modelprograms.samhsa.gov/pdfs/pubs_Principles.pdf

Collin, L., El-Khoury, B., & Sundell, K. (2005). Elever som mobbar. Vilka är de? FOU-rapport. 2005:14. Forsknings- och Utvecklingsenheten: Stockholms stadsledningskontor.

Fray, B.R. (2002). Positive youth development requires comprehensive health promotion programs. *American Journal of Health Behaviour, 6*, 407-424.

Karlberg, M. & Sundell, K. (2004). Skolk. Sund protest eller riskbeteende? FOU-rapport 2004:1. Forsknings- och Utvecklingsenheten. Socialtjänstförvaltningen: Stockholm.

Koutakis, N., Stattin, H. & Kerr, M. Reducing youth alcohol drinking through a parent-targeted intervention: The Orebro Prevention Program. In press.

Loeber, R., Farrington, D.P., Stouthamer-Loeber, M., & van Kammen, W.B. (1998). *Antisocial behavior and mental health problems: Explanatory factors in childhood and adolescence*. Mahwah, NJ: Laurence Erlbaum Associates.

Olweus, D. (1991). *Mobbning i skolan: Vad vi vet och vad vi kan göra*. Falköping, Sverige: Almqvist & Wiksell.

Olweus, D. (1994). Annotation: Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of child psychology and psychiatry*, 35, 1171-1190.

Rogers, E.M. (2003). *Diffusion of Innovations*. London: Simon & Schuster.

Smolkowski, K., Biglan, A., Barrera, M., Taylor, T., Black, C., & Blair, J. (2005). Schools and homes in partnership (SHIP): Long-term effects of a preventive intervention focused on social behavior and reading skill in early elementary school. *Prevention Science*, 6(2), 113-125.

Sundell, K., El-Khoury, B., & Månsson, J. (2005). Elever på vift. Vilka är skolkarna? FOU-rapport. 2005:15. Forsknings- och Utvecklingsenheten: Stockholms stadsledningskontor.

Sundell, K., & Forster, M. (2005). En grunde för att växa. Forskning om att förebygga beteendeproblem hos barn. FOU-rapport. 2005:1. Forsknings- och Utvecklingsenheten: Stockholms stadsledningskontor.

Sörlie, M-A. (2000). *Alvorlige atferdsproblemer og lovende tiltak i skolen*. Oslo: Praxis Forlag.

Sörlie, M-A. & Ogden, T. (2007). Immediate impacts of PALS: A school-wide multi-level programme targeting behaviour problems in elementary school. *Scandinavian Journal of educational Research*, 51(5), 471-492.

